

JOANNA POMASKOW

PODATEK AKCYZOWY W ŚWIETLE EKONOMICZNEJ ANALIZY PRAWA

Słowa kluczowe: *podatek akcyzowy; ekonomiczna analiza prawa; model QUAIDS*

STRESZCZENIE

W rozprawie doktorskiej została podjęta problematyka redukcji nadmiernej konsumpcji alkoholu za pomocą bodźców cenowych z punktu widzenia ekonomicznej analizy prawa.

Problemem, wokół którego koncentrowała się analiza, jest sposób, w jaki poziom podatku akcyzowego wpływa na skalę konsumpcji wyrobów alkoholowych.

Głównym celem dysertacji było określenie związków między poziomem podatku akcyzowego a skalą konsumpcji wyrobów alkoholowych.

W pracy przedstawiona została ewolucja poglądów na temat wpływu podatku na zachowanie podmiotów gospodarczych. Scharakteryzowany został przedmiot zainteresowania ekonomicznej analizy prawa oraz etapy jej rozwoju. Ustalona została zależność między elastycznością popytu a skutecznością polityki podatkowej. Przeprowadzona została także analiza empiryczna skuteczności podatku akcyzowego jako narzędzia redukcji konsumpcji wyrobów alkoholowych.

Zakres podmiotowy rozprawy obejmował Polskę. Wybór ten podyktowany był faktem, że Polska wśród państw członkowskich Unii Europejskiej zajmuje jedną z czołowych pozycji pod względem poziomu spożycia alkoholu. Zakres przedmiotowy rozważań stanowił podatek akcyzowy na wyroby alkoholowe. Rozpatrywany był on z perspektywy ewolucji poglądów na temat wpływu podatku na zachowanie podmiotów

gospodarczych oraz interdyscyplinarnego ruchu naukowego ekonomicznej analizy prawa. Zakres czasowy pracy obejmował lata 1961–2016. W przypadku ujęcia historycznego, zakres czasowy pracy został rozszerzony do początku XIX wieku, tzn. do momentu powstania szkoły historycznej i instytucjonalnej, uznawanych za prekursorów ekonomicznej analizy prawa.

Rozwiązanie problemu badawczego wymagało studiów teoretycznych i empirycznych. Podstawą rozważań teoretycznych była polsko- i anglojęzyczna literatura przedmiotu. W części tej wykorzystane zostały opracowania zwarte, artykuły z czasopism naukowych oraz obowiązujące ustawodawstwo w zakresie podatku akcyzowego. Sformułowanie wniosków do tej części postępowania badawczego możliwe było dzięki zastosowaniu analizy opisowej oraz analizy porównawczej.

W części empirycznej wykorzystana została analiza ekonometryczna przy dodatkowym wsparciu propozycjami przedstawicieli ekonomicznej analizy prawa dotyczącymi ograniczenia konsumpcji alkoholu. Badanie dotyczyło zmiennej objaśnianej, tj. udziału wydatków na piwo, wino i wódkę w wydatkach całkowitych na alkohol. Jako determinanty tego udziału zostały uwzględnione: cena analizowanego dobra, ceny dóbr substytucyjnych oraz dochód. Wykorzystane zostały dane roczne pochodzące ze statystyk Światowej Organizacji Zdrowia oraz Głównego Urzędu Statystycznego (łącznie pięćdziesiąt pięć obserwacji). Pierwszym etapem badania było wybranie stopienia zintegrowania procesów. Do przekształconych szeregów czasowych dopasowany został kwadratowy prawie idealny model funkcji popytu (*quadratic almost ideal demand system*, QUAIDS). Na model ten nałożone zostały trzy warunki: budżetowy (sumowalności), jednorodności stopnia zero oraz symetrii efektów substytucji. W pierwszej kolejności określone zostały konkretne postaci analityczne funkcji wielkości wydatków całkowitych. Estymacja parametrów modelu została przeprowadzona metodą pozornie niepowiązanych równań (*Seemingly Unrelated Regressions*, SUR). Na podstawie wyników estymacji, wyznaczone zostały elastyczności cenowe popytu na wybrane wyroby alkoholowe.

Na podstawie przeprowadzonych badań udało się osiągnąć kilka rezultatów poznawczych. Po pierwsze, ustalone zostało, że istotny wkład do teorii opodatkowania wniosły koncepcje: fizjokratyczne, ekonomii klasycznej, niemieckiej szkoły historycznej, keynesowskiej, syntezy neoklasycznej, F. Hayeka oraz przedstawicieli niektórych szkół głównego nurtu, tj. monetaryzmu, ekonomii strony podażowej, a także nowej szkoły klasycznej. Wysunięty został wniosek, że opodatkowanie w sposób istotny

oddziałuje na gospodarkę. Nakładanie podatków jest najprostszym sposobem pozyskania środków na sfinansowanie działalności państwa oraz dokonania redystrybucji dochodów publicznych. Ponadto, za pomocą systemu podatkowego możliwe jest dostarczanie bodźców, dzięki którym kształtowane są określone zachowania ludzi. Po drugie, ustalono że problem badawczy poruszony w rozprawie wpisuje się w nurt nowej ekonomicznej analizy prawa. W ramach tego kierunku akcyza jest rozpatrywana jako narzędzie regulacji poziomu nadmiernej konsumpcji alkoholu. Po trzecie, wyjaśniono, że elastyczność cenowa popytu ma podstawowe znaczenie w koncepcjach dotyczących kontroli intensywności spożycia alkoholu za pośrednictwem mechanizmu cenowego. Jest ona miarą efektu zmiany stawki podatku akcyzowego na napoje alkoholowe. Ponadto, wielkość popytu na alkohol powinna być tłumaczona ceną analizowanego dobra, ceną dóbr substytucyjnych oraz wysokością dochodu. Po czwarte, podatek akcyzowy, jako narzędzie kontroli konsumpcji alkoholu, będzie bardziej skuteczny, jeżeli popyt na dany rodzaj alkoholu będzie elastyczny cenowo oraz nie będzie on posiadał substytutów. Poziom wskaźnika elastyczności cenowej popytu może być różna dla każdej kategorii napojów alkoholowych. Otrzymany poziom wskaźników elastyczności cenowej popytu na wódkę, wino i piwo, świadczy o tym, że popyt na wódkę jest elastyczny cenowo, a na piwo i wino – nieelastyczny. Ponieważ popyt na wódkę jest elastyczny cenowo i dobro to jako jedyne nie posiada substytutów, podwyższenie stawki podatkowej akcyzy tylko w tym przypadku będzie skuteczne, tj. przełoży się na obniżenie poziomu konsumpcji napojów alkoholowych.

EXCISE TAX IN THE LIGHT OF THE ECONOMIC ANALYSIS OF LAW

Keywords: *excise tax; economic analysis of law; law and economics, QUAIDS model*

SUMMARY

In this doctoral dissertation, the issue of reducing excessive alcohol consumption by means of price incentives is discussed from the point of view of an economic analysis of law.

The problem on which the analysis focuses is the way in which the level of excise tax affects the level of consumption of alcohol products.

The main purpose of the dissertation is to define the relationship between the level of excise tax and the level of consumption of alcohol products.

The evolution of views on the impact of tax on market behaviour is presented in the dissertation. The subject of law and economics and its stages of development are characterized. The relationship between elasticity of demand and effectiveness of tax policy has been established. An empirical analysis of the effectiveness of excise duty as a tool for reducing the consumption of alcoholic products has also been carried out.

The subject scope of the dissertation covers Poland. This choice has been led by the fact that Poland occupies one of the leading positions in terms of alcohol consumption among the Member States of the European Union. The subject matter of the considerations is the excise tax on alcoholic products. The excise tax was considered from the perspective of the evolution of views on the impact of tax on the behaviour of business entities and the interdisciplinary scientific movement of economic analysis of law. The temporal scope of the work covers the years 1961–2016. In the historical perspective, the temporal scope of work has been extended to the beginning of the 19th century, i.e. until

the establishment of the historical and institutional schools, considered as precursors of law and economics.

The solving of the research problem required theoretical and empirical studies. The Polish- and English-language literature on the subject has been the basis of theoretical considerations. This part uses thematic publications, articles from scientific journals, and applicable legislation in the field of excise duty. The formulation of conclusions in this part of the research procedure has been possible owing to the use of descriptive analysis and comparative analysis.

In the empirical part, econometric analysis has been used with additional support from the proposals of representatives of economic analysis of law regarding the reduction of alcohol consumption. The research concerns the response variable, i.e. the share of expenditure on beer, wine and vodka in the total expenditure on alcohol. The following have been taken into account as the determinants of this share: the price of the analysed good, prices of substitution goods, and income. Annual data from World Health Organization and Statistics Poland (*Główny Urząd Statystyczny*) statistics have been used (fifty-five observations in total). The first stage of the study was to choose the degree of integration of processes. The quadratic almost ideal demand system (QUAIDS) has been fitted to the transformed time series. Three conditions were imposed on this model: budget (summation), homogeneity of zero degree, and symmetry of substitution effects. First, the specific analytical forms of the total expenditure size function were determined. The model parameters were estimated using the method of seemingly unrelated regressions (SUR). On the basis of the results of the estimation, the price elasticity of demand for selected alcohol products was determined.

On the basis of the conducted research, several cognitive results have been achieved. First, it was established that physiocratic, classical economics, the German historical school, Keynesian, neoclassical synthesis, F. Hayek, and representatives of some mainstream schools, i.e. monetarism, supply-side economics, and new classical school concepts made a significant contribution to the taxation theory. It has been concluded that taxation has a significant impact on the economy. Imposing taxes is the easiest way to raise funds to finance state operations and redistribute public revenues. In addition, through the tax system it is possible to provide incentives that shape specific people's behaviour. Secondly, it has been established that the research problem raised in the dissertation falls within the new economic analysis of law. Under this trend, excise duty is considered as a tool for regulating the level of excessive alcohol consumption.

Thirdly, it has been clarified that price elasticity of demand is crucial in concepts regarding the control of the intensity of alcohol consumption through a price mechanism. It is a measure of the effect of changing the rate of excise duty on alcoholic beverages. In addition, the volume of demand for alcohol should be explained by the price of the analysed good, the price of substitution goods, and the amount of income. Fourthly, excise duty as a tool for controlling alcohol consumption will be more effective if the demand for a given type of alcohol is price-elastic and has no substitutes. The level of the price elasticity index of demand can be different for each category of alcoholic beverages. The obtained level of price elasticity indices of the demand for vodka, wine, and beer indicates that the demand for vodka is price elastic, while for beer and wine – non-elastic. Since the demand for vodka is price elastic, and this good is the only one without substitutes, increasing the excise tax rate only in this case will be effective, i.e. it will translate into a reduction in the level of consumption of alcoholic beverages.